Enzo Traverso

Fascism: En teori med en historia

[Först publicerad (på spanska) i *Viento Sur* i april 2026 och sedan (på engelska) i *International Viewpoin*t maj 2026]

År 2026 kan ingen på allvar betrakta fascismen som en rent historiografisk fråga. Vi kan inte ställa frågan ”Vad är fascism?” utan att ta hänsyn till den verklighet som omger oss. Denna fråga avser inte enbart det förflutna, utan också, och framför allt, nutiden – en nutid som präglas av extremhögerns kraftiga framväxt. Den nya vågen av auktoritära regeringar runt om i världen har återuppväckt denna debatt, men detta ord, som dyker upp i tankarna när vi tänker på Donald Trump, Javier Milei, Giorgia Meloni, Viktor Orbán eller Marine Le Pen, är uppenbarligen otillräckligt för att beskriva dem. Om det är sant, som många historiker förklarar, att 2000-talets fascism är så annorlunda än sina föregångare, kanske vi behöver nya begrepp för att definiera den.

Detta gäller även många andra fenomen i vår tid. Den gamla synen på krig är lika problematisk och lyckas inte fånga det nya i konflikter som utkämpas med drönare och artificiell intelligens (AI). Revolutionerna under det senaste decenniet – särskilt de arabiska revolutionerna – övergav alla hänvisningar till socialismen och hade föga gemensamt med förra seklets revolutioner. Enligt mainstreammedierna och de flesta västerländska statsmännen frodas antisemitismen, men de använder inte längre denna etikett för att definiera fördomar mot det judiska folket, utan snarare för att urskillningslöst misskreditera alla som kritiserar Israel. Vi skulle kunna fortsätta på detta sätt med många andra begrepp.

Vi lever alltså i en slags mellantid, som Gramsci skrev på 1930-talet i sina ”Brev från fängelset”: ”Krisen består just i det faktum att det gamla är på väg att dö och det nya ännu inte har fötts; i detta mellanrum uppstår sjuka fenomen de mest skiftande slag.”

Även om uttrycket ofta har använts i överdrivet stor utsträckning speglar det vår nutid ganska väl: vi står inte inför en upprepning av historien, en återgång till det förflutna; vi står inför nya problem och nya hot, men vi har bara begrepp som vi ärvt från det förflutna för att analysera och tolka dem. Det är förstås frustrerande: dessa ord beskriver inte på ett adekvat sätt osäkerheten i vår tid, som tycks förebåda en fruktansvärd storm.

Enligt min mening har vi att göra med en form av postfascism, ett begrepp som speglar både ett historiskt avstånd från den klassiska fascismen och en betydande förändring av dess ideologiska, sociala och politiska ståndpunkter. Denna nya, heterogena extremhöger är en sammansättning av rörelser och partier med olika ursprung och ideologiska inriktningar, varav de flesta hävdar att de accepterar den liberala demokratins institutionella ramverk. Deras mål är att förstöra demokratin inifrån, inte utifrån. De utgör ett hot mot demokratin, men de agerar inte på samma sätt som den historiska fascismens krafter; de utmanar den traditionella dikotomin mellan fascism och demokrati i en tid då demokratin själv framstår som utsliten, diskrediterad, urholkad och berövad sina ursprungliga dygder.

J.D. Vance reser till München för att likställa frihet med Alternative für Deutschland (AfD); Giorgia Meloni försvarar den italienska demokratin mot ett hot som förkroppsligas av antifascismen; alla västerländska regeringar stöder Israel som en demokratisk ö omgiven av obildade barbarer; extremhögerrörelser i Europa och Amerika föreslår rasistiska och främlingsfientliga åtgärder för att försvara demokratin mot islamisk fundamentalism. Allt detta samtidigt som hundratusentals invandrare som bor och arbetar i USA utvisas, och Trumpadministrationen hävdar att den försvarar de mänskliga rättigheterna när den beviljar flyktingstatus till sydafrikanska anhängare av vit överhöghet. Orden har bytt betydelse genom en

slags orwellsk metamorfos. För tio år sedan var dessa tendenser fortfarande i sin linda. Under de senaste två eller tre åren har de tagit fart i rask takt.

Den skillnad som oftast nämns mellan fascism och postfascism är våldet. Även om denna bedömning verkar träffande anser jag att den behöver nyanseras något. Naturligtvis är de flesta ledare inom den radikala högern idag vana vid att synas på våra tv-skärmar, och deras följe bär inte uniform. Efter sjuttio år av fred och ekonomisk stabilitet verkade den liberala demokratin utgöra en solid institutionell ram i de västerländska länderna. Våld – tänk på stormningen av Kapitolium den 6 januari 2021 eller attacken mot den brasilianska kongressen två år senare – verkar vara undantaget, inte regeln, även om saker och ting håller på att förändras.

Donald Trumps andra mandatperiod präglas av en tydlig tendens att kriminalisera politiken: han har skickat federala trupper till många stora städer för att återställa ordningen och har omvandlat Immigration and Customs Enforcement (ICE)[1] till en paramilitär styrka som redan framstår som ett slags pretoriangarde. Detta är de mest slående dragen i utvecklingen mot auktoritarism.[2] ICE skapar ett klimat av terror där rättsstaten undergrävs, och alla – inte bara papperslösa invandrare – känner sig hotade.

Naturligtvis går det inte att jämföra det postfascistiska våldet med det klassiska fascismens våld på en kontinent som ödelagts av total krigföring, men tecknen på förändring är tydligt märkbara. Auktoritarismen är också på uppgång i Europa. Låt oss tänka på Frankrike och Italien: för tio år sedan övervakades fackliga strejker och demonstrationer av poliser, som kanske hade mindre sammanstötningar med vissa radikala grupper bland strejkande. I dag möts lagliga demonstrationer som organiseras av fackföreningar och vänstern av militärt våld. Systematisk rasism råder på polisstationerna.

Denna återgång till maktdemonstrationer har sträckt sig bortom gränserna. Västvärlden har exporterat våld till andra platser, främst Mellanöstern, där man har genomfört ockupationer, krig och, på senare tid, ett folkmord genom sin israeliska allierade. Nu har Trump-administrationen bombat Iran, kidnappat Nicolás Maduro i Venezuela och hotat sina grannar, särskilt Grönland, vilket har äventyrat Nato och varnat dess mest lojala europeiska allierade. Paradoxalt nog är detta snarare ett tecken på svaghet än på styrka. USA längtar efter att lägga beslag på Kanada och Grönland för att upprätthålla och stärka sin ställning som kontinental supermakt, men har övergett sina traditionella hegemoniska ambitioner på global nivå. Den kalla krigets ambition att etablera en amerikansk världsordning har blivit föråldrad. Kina kommer inte att ge efter på samma sätt som Sovjetunionen gjorde för mer än trettio år sedan.

En andra skillnad är lika paradoxal: det nya med denna framväxande extremhöger är dess konservatism. I slutet av första världskriget hade fascismen en kraftfull utopisk dimension. Den uppfattades som en revolution, talade om den ”nya människan”, det ”tusenåriga riket” och så vidare. Den hävdade att världen befann sig i fullständig kollaps och föreslog ett alternativ för framtiden. Med andra ord hade den en utopisk vision.

I dag är postfascismen rent konservativ. Den talar om ett ”stor utbyte” som utgör ett hot mot den västerländska civilisationen och hävdar att den försvarar traditionella värden: familjen, suveräniteten, de nationella kulturerna, den judisk-kristna civilisationen och så vidare. Den ifrågasätter alla framsteg när det gäller minoriteters rättigheter och angriper på ett grymt sätt de mest utsatta människorna: papperslösa invandrare, hbtq-personer och transpersoner. Generellt sett har dessa rörelser förlorat sin förmåga att inspirera människor att drömma om

[1] ICE är federal polismyndighet underställd USA:s inrikessäkerhetsdepartement

[2] Auktoritarianism är ett auktoritärt styrelseskick som kräver absolut åtlydnad av makten och begränsar individuella friheter

en annan framtid; de strävar efter att återställa ordning och trygghet (ekonomisk, politisk, kulturell och psykologisk). Till och med Donald Trumps paroll, ”Make America Great Again”, den som är mest omtyckt av hans anhängare, är inte en erövringsslogan; den syftar på drömmen om att återerövra en förlorad guldålder, en tid då USA var en mäktig och välmående nation.

Det som är nytt – och som påminner om 1930-talet – är postfascismens förmåga att knyta organiska band med de ekonomiska eliterna, vilket demonstrerades på ett spektakulärt sätt vid Trumps tillträde. Det mest troliga utfallet under de kommande åren är kanske etableringen av en auktoritär form av nyliberalism. Hittills har postfascistiska ledare och rörelser framstått som uppkomlingar som ifrågasatte den politiska klassen och föreslog ett konservativt alternativ till nyliberalismen; idag har de blivit pålitliga samtalspartner för de ekonomiska eliterna i EU, USA och även i många latinamerikanska länder.

Det är förstås svårt att förutsäga hur länge denna allians mellan postfascism och nyliberalism kommer att bestå. Inom EU är vi fortfarande långt ifrån den oligarkiska makt som nu växer fram i samband med Trump, men en liknande trend finns. Det som verkar klart är att de nyliberala eliterna inte vill se upprättandet av en totalitär stat som Mussolinis Italien eller Hitlers Tyskland; deras mål är ett undantagstillstånd som sätter demokratin ur spel genom att etablera sin egen makt – en politisk makt baserad på principen om kapitalets autonomi, vilket skiljer sig från det politiska områdets autonomi. Carl Schmitt har inte glömts bort helt – postfascistiska ledare är ”beslutsmakare” i den meningen att de föraktar parlament och styr genom verkställande order, vilket ifrågasätter många konstitutionella normer – men detta har reviderats och korrigerats av Friedrich von Hayek.

När Javier Milei valdes 2023 framstod han som en slags argentinsk anomali: överdriven, exotisk och exceptionell; idag har han blivit en symbolisk figur för libertarianismen[3], och hans åtstramningsåtgärder har överträffats av Elon Musks Department of Government Efficiency (DOGE). Det enda historiska exemplet på denna samexistens mellan auktoritär politisk makt (Schmitts idé om suveränitet) och nyliberal kapitalism – där staten är helt underställd kapitalet och förvandlad till ett redskap för marknadssamhället (Hayeks idé om liberalism) – är Pinochets Chile. Och Pinochets Chile var inte en ren upprepning av mellan-krigstidens fascism. Detta är den historiska bakgrunden till dagens postfascism.

Denna strategiförändring var uppenbarligen inte oundviklig. De ekonomiska eliterna har först på senare tid börjat lita på och stödja radikala högerrörelser – rörelser som tidigare inte verkade vara pålitliga samtalspartner. Tidigare har ledare inom extremhögern vunnit inflytande genom att fördöma den nyliberala globaliseringen (som när Marine Le Pen betecknade Macron som en företrädare för globalistiska eliter, eller när Giorgia Meloni stigmatiserade bankiren Mario Draghi av liknande skäl). Ibland har de kommit till makten trots de styrande klassernas önskemål, som i fallet med Donald Trump och Jair Bolsonaro 2016, då de inte var etablissemangets kandidater.

I dag råder alliansen mellan högerextrema populistiska rörelser och globala eliter överallt. De fakta som denna påstående bygger på är långt ifrån anekdotiska. Här finns en märklig koalition mellan de fattigaste och de rikaste skikten i samhället. Detta har förmodligen varit postfascismens största bedrift: att vinna både stöd från breda delar av arbetarklassen och förtroendet hos de mäktiga, men mycket få, globala eliterna.

Den radikala högern bygger på det klassiska populistiska paradigmet om ”de goda människorna” i motsats till korrupta eliter, men detta har omformulerats avsevärt. Till skillnad från tidigare, då det ”sanna” folket uppfattades som en etniskt homogen gemenskap (vita,

[3] För en utförlig beskrivning, se (sv Wikipedia): Libertarianism

nationalistiska människor, förmodligen med djupa rötter i området), i motsats till de fattiga och marginaliserade stadsborna, som ansågs vara en källa till oreda och otrygghet, kan den vita arbetarklassen idag accepteras som en del av nationen om den har brutit med sina socialistiska, kommunistiska och vänsterorienterade traditioner. Externa fiender är invandrare, rasifierade minoriteter och muslimer; interna fiender är företrädare för alla slags ”wokism”, från feminister och HBTQ-personer till miljöaktivister och de som fördömer folkmordet på palestinierna.

Som Michel Feherhas träffande har påpekat ligger kontinuiteten mellan gammal nationalism, fascism och postfascism i en ihållande imaginär tudelning mellan producenter och parasiter; de förstnämnda, dygdiga män och kvinnor som arbetar, utnyttjas skamligt av de sistnämnda, en heterogen grupp som omfattar finanseliter och invandrare som drar nytta av socialförsäkring och välfärdsförmåner i värdländerna. Under första hälften av 1900-talet förknippades dessa parasitiska grupper i den nationalistiska och fascistiska föreställningsvärlden med judar: en märklig koalition av Wall Street-bankirer och judiska bolsjeviker; idag är det de globalistiska eliterna och muslimska invandrare.

Den postfascistiska föreställningsvärlden – särskilt dess syn på sexualitet – är dock mer komplex än vad stigmatiseringen av motmodeller och jakten på syndabockar skulle kunna antyda. Trots sin neokonservativa karaktär bör postfascismen inte tolkas som en enkel återgång till borgerlig normalitet och viktorianska stereotyper. Postfascismen, som har vuxit fram ur den liberala demokratins institutionella ramverk i marknadssamhällen präglade av besittningsinriktad individualism, har brutit med det fascistiska idealet och återtar i många fall upplysningstidens arv. I den posttotalitära tidsåldern präglad av mänskliga rättigheter ger detta den respektabilitet.

Postfascismen rättfärdigar inte sitt krig mot islam med de gamla, falska argumenten om imperialistisk expansionism och doktrinär rasism, utan snarare med sin egen tolkning av upplysningstidens arv. Marine Le Pen, Giorgia Meloni och Viktor Orbán hävdar att de försvarar de europeiska folken mot migranter som korsar Medelhavet, men de hävdar också att de försvarar kvinnor mot islamisk obskurantism. Homofobi och homonationalism samexisterar inom denna föränderliga radikala höger. I Nederländerna har feminism och hbtq-rättigheter använts som en fana i en våldsam främlingsfientlig kampanj mot invandrare och muslimska befolkningsgrupper, som först leddes av Pim Fortuyn – som var öppet homosexuell – och senare av hans efterträdare Gert Wilders, en förespråkare för hbtq-rättigheter. Alice Weidel, AfD:s nationella ledare, är lesbisk men bekänner sig till den traditionella familjen och motsätter sig samkönade äktenskap.

Idag framställs upplysningstidens arv ofta inom ramen för en ny form av orientalism, som bygger på en tudelad världsbild där civilisation, rationalism, framsteg och frihet ställs mot barbarism, fanatism och obskurantism. Extremhögerrörelserna ansluter sig till denna progressiva neo-orientalistiska vision utan att överge sin traditionella rasistiska, kvinnofientliga och homofobiska identitet. De har visserligen övergett den traditionella rasistiska och kolonialistiska diskursen, som inte längre är acceptabel i det 21:a århundradet (trots några anmärkningsvärda undantag, såsom den sionistiska kolonialismen), men de fortsätter att tala om en ontologisk kulturell skillnad mellan västvärlden och resten av världen.

En väsentlig skillnad mellan fascism och postfascism ligger i deras syn på staten. Fascismen uppstod efter första världskriget, under den totalitära statens era, då laissez-faire-kapitalismen gick mot sitt slut och statliga ingripanden i ekonomin ökade: keynesianismen, New Deal, fascismen och de sovjetiska femårsplanerna hör alla till samma era av etatism. Postfascismen har uppstått under en helt annan period, den fria marknadens messianism och den nyliberala kapitalismens era. Dess auktoritära drag samexisterar med marknadssamhällets kult.

I detta sammanhang har stödet från de ekonomiska eliterna ett högt pris: att man avstår från statliga ingripanden. I dag ses Trump inte längre som en outsider som har tagit kontrollen över det republikanska partiet, en av pelarna i det amerikanska etablissemanget. På samma sätt framstår europeiska nationalistiska och postfascistiska rörelser inte längre som subversiva och farliga fiender till EU. Meloni är ingen utstött, utan snarare en inflytelserik person inom EU. Innan de kom till makten åtnjöt varken Mussolini eller Hitler ett så uttryckligt stöd från sina länders finans- och industrieliter; deras situation liknade inte alls det stöd som Trump har fått från ett stort antal miljardärer eller det som Le Pen får från det medieimperium som kontrolleras av Vincent Bolloré. På många sätt påminner de globala eliterna om sömngångarna från 1914[4], förkämparna för den europeiska samverkan som föll ner från trädet utan att förstå vad som hände.

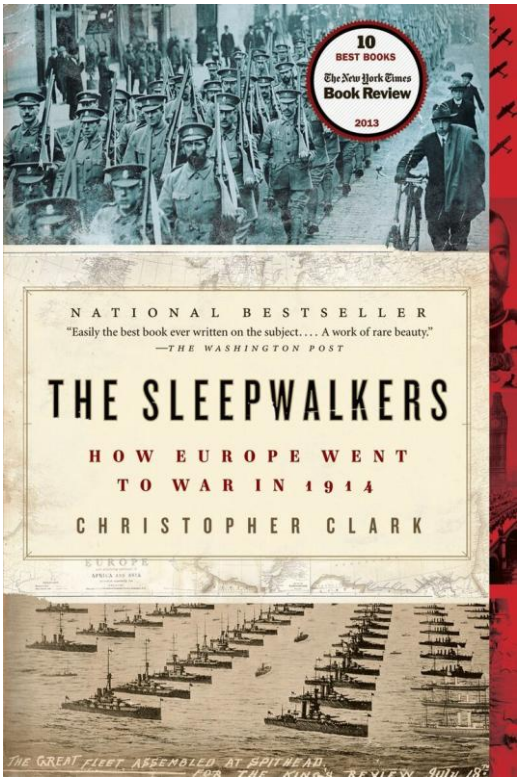

Sömngångarna

Under mellankrigstiden betraktade de liberala demokratierna fascismens framväxt med en blandning av oförståelse och självbelåtenhet, vilket främst kom till uttryck genom Frankrikes och Storbritanniens medvetna icke-inblandning i det spanska inbördeskriget och deras eftergifter till Hitler vid Münchenkonferensen 1938. En liknande tvetydighet kvarstår än i dag. Som Wolfgang Streck träffande påpekar har de globala eliternas ekonomiska och kulturella kosmopolitism, som en reaktion, gett upphov till ”en form av anti-elitistisk nationalism underifrån”, baserad på Fehers tudelning mellan producenter och parasiter. Postfascismen ger detta missnöje ett politiskt uttryck samtidigt som den vinner respekt och trovärdighet i de finansiella och industriella eliternas egna ögon.

[4] *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* (2012) är en bok av den australiensiske historikern Christopher Clark, som först gavs ut 2012. I sin bok hävdar Clark att inget enskilt land bär skulden för att ha startat första världskriget, utan att varje land oavsiktligt hamnade i kriget – trots att de inblandade var medvetna om riskerna men blinda för den överhängande katastrofen. – se bokomslaget.

Det är svårt att förutsäga hur länge dessa motstridiga tendenser kan förenas. Milei, Meloni, Orbán[5] och Trump är skickliga akrobater som upprätthåller båda de motstridiga polerna, men på lång sikt kan detta visat sig vara farligt: å ena sidan kan denna konvergens mellan eliterna och de mest utsatta samhällsskikten aldrig utgöra en verklig historisk block i gramsciansk mening, utan endast en provisorisk form av bonapartism; å andra sidan är förutsättningen för att genomföra denna strategi en gradvis nedmontering av den institutionella ramen för rättsstaten och den liberala demokratin.

Sedan 1990-talet, det vill säga sedan det kalla krigets slut, har regeringskrafterna, såväl på vänster- som på högerkanten, hållit fast vid nyliberalismen som en slags monolitisk ideologi. Detta är den främsta förutsättningen bakom extremhögerns spektakulära uppgång, som till slut har framträtt som ett alternativ. Enligt Wendy Brown är den radikala högern det odemokratiska svaret på den nedmontering av demokratin som drivs av den nyliberala logiken. I en berömd aforism från 1939 skrev Max Horkheimer att ”om man inte vill tala om kapitalismen, måste man tiga om fascismen”. I dag skulle vi kanske säga att ”om man inte vill tala om nyliberalismen, måste man tiga om postfascismen”. Även om nyliberalism och postfascism inte är synonymer, är de för närvarande osäkra allierade. Den enda nyckeln till att motverka denna trend och upplösa dessa ”morbida symptom” är vänsterns återfödelse, ett socialt och politiskt svar underifrån som, istället för att överges, är kapabelt att hitta ett projekt, nya symboler och en ny vision för framtiden.

20 april 2026

Lästips

Traverso har ägnat stor uppmärksamhet åt nazismen och antisemitismen och Förintelsen, se t ex Auschwitz, Marx och nittonhundratalet.

Följande artiklar handlar om Trumps USA och dagens högerextremistiska strömningar:

Michael Pröbsting: USA-imperialismen går mot slutet (2024) och Trumps nya Nationella säkerhetsstrategi – USA-imperialismens plan på en multipolär värld (2025)

Eric Toussaint: Trump, Europa och den internationella nyfascistiska rörelsen (2026) och Trump, Putin och Ukraina: på väg mot en uppdelning i inflytelsesfärer på folkets bekostnad. (2026)

Artikelsamling: Extremhögern i Frankrike och Italien (2025)
Artikelsamling: Extremhögern stärks i Europa (2026)
R Godin, DHuet Sachsen-Anhalt: Vad AfD:s triumf säger om de liberala demokratierna (2026)

[5] Som nog de flesta vet så åkte Viktor Orbán ut för ut för ett ordentligt bakslag vid 2026 års parlamentsval i april 2026 och tvingades avgå.